

บทบาทของอัยการในการสอบสวนคดีอาญา คดีเลือกตั้ง

สง่า ทาทอง¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรภัทร์²

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักการสืบสวนสอบสวน และการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง 2) เพื่อศึกษา และวิเคราะห์บทบาทของอัยการในคดีเลือกตั้ง ว่าควรจะพิจารณาสำนวนเลือกตั้งและสั่งฟ้อง หรือ ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการสืบสวนสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐาน 3) เพื่อศึกษาและ วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของพนักงานอัยการในคดีเลือกตั้งไทยกับบทบาทของอัยการในคดี เลือกตั้งต่างประเทศ

ผลการศึกษาพบว่าบทบาทหน้าที่ของอัยการที่สำคัญตามที่กฎหมายกำหนดไว้มีหลาย ประการ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 อำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 อำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติอื่น ๆ ที่กฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการมีฐานะเป็น พนักงานสอบสวนหรือเข้าร่วมในการสอบสวน แต่บทบาทในกฎหมายเลือกตั้งนั้นกลับมีน้อย สำหรับความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งนั้น ตามกฎหมายต่างประเทศที่ได้ทำการศึกษาได้กำหนด เป็นความผิดอาญาและบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา การดำเนินคดีตามกฎหมายเลือกตั้ง ในต่างประเทศจึงเป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการเป็นผู้ดำเนินการ ส่วนความผิดตาม กฎหมายเลือกตั้งของไทยนั้น ไม่ได้กำหนดให้เป็นความผิดอาญา แต่เป็นกฎหมายที่มีโทษทาง อาญา และได้กำหนดข้อห้ามและบทกำหนดโทษไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งฉบับเดียวกัน ทำให้การสืบสวนสอบสวนเพื่อดำเนินคดีกับกับผู้กระทำความผิดไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของพนักงาน อัยการ โดยพนักงานอัยการจะเข้ามาดำเนินคดีไม่ว่าคดีแพ่งหรือคดีอาญาแทนคณะกรรมการ การเลือกตั้งเมื่อคณะกรรมการการเลือกตั้งได้ดำเนินการสืบสวนสอบสวนจนเสร็จสิ้นแล้ว และได้ ร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนเพื่อให้ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดกฎหมายเลือกตั้งแล้วเท่านั้น อัยการในฐานะผู้ฟ้องคดีจึงไม่ได้สัมผัสหรือทราบข้อเท็จจริงตั้งแต่เริ่มต้น ทำให้คดีส่วนใหญ่ที่ได้ ยื่นฟ้องต่อศาลนั้น ศาลสั่งยกฟ้องเนื่องจากขาดพยานหลักฐาน

* นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

**ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

1. บทนำ

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น หัวใจสำคัญก็คือการเลือกตั้ง ซึ่งการเลือกตั้งเป็นกระบวนการตัดสินใจที่อิสระ ต้องไม่ได้รับการชักจูง จ้างวาน หรือเห็นแก่อำิสตินข้างราวังใด ๆ การเลือกตั้งจึงจะบรรลุตามวัตถุประสงค์ ผลของการเลือกตั้งจะแสดงออกถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน โดยการจะควบคุมการเลือกตั้งให้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรมนั้น นอกจากจะบัญญัติกฎหมายให้มีความครอบคลุมและชัดเจน เพื่อป้องกันมิให้เกิดการปัญหาการตีความแล้ว ตัวผู้บังคับใช้กฎหมายเองก็มีส่วนสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน เพราะหากผู้บังคับใช้กฎหมายไม่สามารถดำเนินการตามมาตรการที่กฎหมายกำหนดไว้ การบังคับใช้กฎหมายก็ไม่เกิดประสิทธิภาพ หรือไม่มีสภาพบังคับ ดังนั้น การจะจัดการเลือกตั้งให้เป็นไปได้โดยสุจริตและเที่ยงธรรม จึงไม่ใช่เรื่องที่ย่ายนั้กในสภาวะการณ์ปัจจุบัน เนื่องจากผู้สมัครต่างก็ได้ทำการศึกษากฎหมายมาเป็นอย่างดี เพื่อหาข้อบกพร่องหรือช่องว่างของกฎหมาย และอาศัยช่องว่างดังกล่าวกระทำความผิด หรือฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้ง ซึ่งทำให้การคัดกรองบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่มีประวัติต่างพร้อย จึงเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก

การจัดการเลือกตั้งในอดีตนั้นอยู่ในความดูแลของกระทรวงมหาดไทย แต่เนื่องจากเกิดปัญหาในการถูกรหาในเรื่องไม่สามารถแก้ไขปัญหาการทุจริตเลือกตั้งได้ รวมทั้งเจ้าหน้าที่วางตัวไม่เป็นกลาง จึงได้มีการจัดตั้งองค์กรกลางขึ้นมาเพื่อดูแลและควบคุมการเลือกตั้ง แต่ในปัจจุบัน คณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นองค์กรที่ควบคุมและดูแลการจัดการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยในส่วนของ การควบคุมการเลือกตั้งนั้น คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจสืบสวนสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานและวินิจฉัยชี้ขาดได้เองทั้งก่อนประกาศผลการเลือกตั้ง และหลังประกาศผลการเลือกตั้ง จึงเป็นเสมือนว่าคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจทั้งบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการในองค์กรเดียว แต่ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จะถูกยกเลิกไป แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็บัญญัติในเรื่องอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้งไว้ไม่แตกต่างกันมากนัก เพียงแต่กำหนดอำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจในเรื่องการสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่หรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งเฉพาะก่อนประกาศผลการเลือกตั้งเท่านั้น ส่วนการดำเนินการหลังประกาศผลการเลือกตั้งเป็นอำนาจของศาล ซึ่งการเลือกตั้งในระดับชาติ จะยื่นฟ้องที่ศาลฎีกาแผนกคดีเลือกตั้ง ส่วนการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นจะยื่นฟ้องที่ศาลอุทธรณ์ภาค

สำหรับในส่วนการดำเนินคดีเลือกตั้งนั้น เนื่องจากคดีเลือกตั้งมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากคดีอาญาและมีความยุ่งยากซับซ้อนมากเป็นพิเศษ กล่าวคือคดีเลือกตั้งเป็นคดีที่ที่แสวงหาพยานหลักฐานในการกระทำความผิดค่อนข้างยาก แตกต่างจากคดีอาญาที่มีวัตถุพยาน พยานบุคคลที่เป็นประจักษ์พยาน ตัวผู้เสียหายที่มีร่องรอยการกระทำผิดตามเนื้อตัวร่างกาย และยังสามารถตรวจสอบการกระทำผิดในสถานที่เกิดเหตุได้ ส่วนคดีเลือกตั้งนั้นไม่สามารถตรวจพบ

ร่องรอยการกระทำผิดในสถานที่เกิดเหตุได้ เช่น ในความผิดเกี่ยวกับการซื้อเสียงประจักษ์พยานก็คือผู้ให้กับผู้รับเท่านั้น จึงเป็นการยากที่จะมีบุคคลอื่นที่พบเห็นการกระทำความผิดมาเกี่ยวข้อง นอกจากนี้รวมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องในการกระทำผิดก็ไม่ยินยอมที่จะให้การเป็นพยาน เนื่องจากมองว่าไม่ใช่เรื่องของตนเอง รวมทั้งไม่ยากเป็นปฏิกิริยากับผู้สมัครรับเลือกตั้ง หรือกลับคำให้การในชั้นศาล และเมื่อคดีขึ้นสู่ศาลจึงไม่มีพยานหลักฐานที่จะนำมาพิจารณาซึ่งเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คดีเลือกตั้งที่ขึ้นสู่ศาลแล้วศาลยกฟ้อง และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้กระทำความผิดตามกฎหมายเลือกตั้งไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายเลือกตั้ง

นอกจากนี้หากพิจารณากระบวนการขั้นตอนการสืบสวนสอบสวนในความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งนั้น ผู้ที่ดำเนินการสืบสวนสอบสวนตั้งแต่เริ่มต้นคดีจนกระทั่งสำนวนแล้วเสร็จคือพนักงานสืบสวนสอบสวนของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งและกระบวนการยุ่งยากซับซ้อนหลายขั้นตอนรวมถึงใช้ระยะเวลาที่มาก โดยจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการสืบสวนสอบสวนขึ้นมาทำหน้าที่ดำเนินการสืบสวนสอบสวนและพิจารณาสำนวนในรูปแบบองค์คณะ ก่อนนำสำนวนการสืบสวนสอบสวนให้คณะกรรมการการเลือกตั้งพิจารณา โดยบทบาทของอัยการต่อคดีเลือกตั้งนั้น อัยการจะเข้ามาเกี่ยวข้องในคดีเลือกตั้งเมื่อคณะกรรมการการเลือกตั้งได้มีมติให้ดำเนินคดีกับผู้สมัครรับเลือกตั้ง และได้มีการร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนเพื่อให้ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดแล้ว โดยใช้สำนวนการสืบสวนสอบสวนของพนักงานสืบสวนสอบสวนของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นหลัก อัยการในฐานะผู้ฟ้องคดีจึงไม่ได้สัมผัสหรือทราบข้อเท็จจริงตั้งแต่เริ่มต้น และถึงแม้ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2550 มาตรา 104 กรณีที่คณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นสมควรหรือเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการสืบสวนสอบสวนให้เสร็จโดยเร็วและเป็นไปโดยเที่ยงธรรม อาจแต่งตั้งข้าราชการอัยการ ข้าราชการอื่น หรือบุคคลซึ่งเคยเป็นข้าราชการดังกล่าว หรือผู้ซึ่งเคยเป็นข้าราชการตุลาการตามจำนวนที่เหมาะสม เป็นคณะกรรมการคณะหนึ่งหรือหลายคณะตามความจำเป็นเพื่อช่วยเหลือคณะกรรมการการเลือกตั้งในการดำเนินการตรวจสอบสำนวนการสืบสวนสอบสวนรวมทั้งรับฟังคำชี้แจงหรือพยานหลักฐานแทนคณะกรรมการการเลือกตั้งได้ แต่ในทางปฏิบัติบทบัญญัติของมาตราดังกล่าวแทบจะไม่มีกรนำมาใช้บังคับเลย ซึ่งหากพิจารณาเปรียบเทียบกับพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 จะเห็นได้ว่าตามพระราชบัญญัตินี้กำหนดให้อัยการเข้าร่วมทำการสอบสวนคดีพิเศษซึ่งเป็นไปตามหลักในการดำเนินคดีอาญา ที่ถือว่าการสอบสวนฟ้องร้องเป็นกระบวนการเดียวที่แบ่งแยกไม่ได้ ผู้รับผิดชอบจึงต้องอยู่ที่องค์กรเดียวและองค์กรนั้นจะเป็นองค์กรอื่นไม่ได้นอกจากพนักงานอัยการ ทั้งนี้ เพราะในที่สุดพนักงานอัยการต้องเป็นผู้นำคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาล พนักงานอัยการจึงชอบที่จะเข้าดำเนินคดีได้ตั้งแต่ต้น แต่ก็มีได้หมายความว่า พนักงานอัยการต้องทำการสอบสวนคดีเองทุกเรื่องแต่หมายความว่าพนักงานอัยการต้องมีอำนาจหน้าที่ที่จะเข้าดำเนินคดีเองได้ด้วยหรือเข้าควบคุมคดีได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย

พนักงานสอบสวนฝ่ายตำรวจยังทำการสอบสวนคดีอาญาได้โดยอิสระ และพนักงานสอบสวนคดีพิเศษที่กล่าวมาก็ยังทำการสอบสวนได้โดยอิสระในระดับหนึ่งเช่นกัน ซึ่งการที่กฎหมายว่าด้วยการสอบสวนคดีพิเศษบัญญัติให้พนักงานอัยการต้องเข้าร่วมหรืออาจเข้าร่วมสอบสวนกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น แสดงว่าการสอบสวนคดีอาญาพิเศษเป็นการสอบสวนที่เป็นไปในทิศทางของการเป็นอำนาจเดียวของการสอบสวนฟ้องร้อง ซึ่งบทบาทของพนักงานอัยการที่เข้าไปร่วมสอบสวนกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษจึงไม่ใช่บทบาทเข้าไปนั่งฟังหรือรับรู้การดำเนินการของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษเฉยๆ พนักงานอัยการต้องร่วมมือในการตรวจสอบความจริงในคดี และโดยที่พนักงานอัยการมีความเป็นอิสระในการดำเนินคดี พนักงานอัยการจึงต้องแสดงบทบาทให้เป็นหลักประกันความเป็นอิสระของการทำงานของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษในการสอบสวนคดีอาญาพิเศษด้วย กล่าวคือ พนักงานอัยการต้องเป็นกันชนไม่ให้อิทธิพลภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของฝ่ายการเมือง เข้าไปแทรกแซงการดำเนินการสอบสวนของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ สำหรับความผิดที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งนั้น ย่อมถือว่าเป็นความผิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อรัฐเช่นเดียวกับการกระทำความผิดในคดีพิเศษ จึงควรที่จะมีอัยการเข้าร่วมสอบสวนด้วยเช่นเดียวกัน

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักการสืบสวนสอบสวนและการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

2.2 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของอัยการในคดีเลือกตั้ง ว่าควรจะพิจารณาสำนวนเลือกตั้งและสิ่งฟ้อง หรือควรเข้ามามีส่วนร่วมในการสืบสวนสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐาน

2.3 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของอัยการในคดีเลือกตั้ง กับคดีพิเศษตามพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547

2.4 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของพนักงานอัยการในคดีเลือกตั้งไทยกับบทบาทของอัยการในคดีเลือกตั้งต่างประเทศ

3. สมมุติฐานของการศึกษา

การดำเนินการสืบสวนสอบสวนคดีเลือกตั้ง เป็นคดีที่มีความยุ่งยากซับซ้อนแตกต่างจากคดีอาญาทั่วไปเพราะเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับผู้สมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวจึงต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญ รวมถึงการจัดทำสำนวนในการส่งคดีฟ้องต่อศาล จะต้องกระทำโดยรอบคอบ ดังนั้น หากสำนวนขาดพยานหลักฐานที่จำเป็นในคดีในการดำเนินการในชั้นศาล ศาลจึงต้องยกฟ้อง การรวบรวมพยานหลักฐานจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องให้พนักงานอัยการเข้ามาร่วมสอบสวนตั้งแต่เริ่มต้นคดี เพื่อให้การสอบสวนและการรวบรวมพยานหลักฐานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

รวมถึงหากกำหนดให้เจ้าหน้าที่ผู้ทำการสืบสวนสอบสวนเป็นพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การดำเนินการกับผู้กระทำความผิดกฎหมายเลือกตั้งจะสามารถใช้มาตรการบังคับทางอาญาได้ และการพิจารณาคดีเลือกตั้งหากเป็นการรวมพิจารณาคดีโดยศาลเดียวกันโดยไม่ต้องไปแยกฟ้องที่ศาลอุทธรณ์และศาลอาญาเป็นคนละสำนวน ผลการรับฟังพยานหลักฐานอาจจะไม่แตกต่างกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 4.1 ให้สามารถบัญญัติกฎหมายให้เกิดความชัดเจน เพื่อมิให้ศาลวินิจฉัยแตกต่างกัน
- 4.2 เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบจากการวินิจฉัยของศาลในการดำเนินการสืบสวนสอบสวนในคดีต่อไปในกรณีที่วินิจฉัยแตกต่างกัน
- 4.3 เพื่อให้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการสืบสวนสอบสวนและการรวบรวมพยานหลักฐานที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน
- 4.4 เพื่อให้สามารถแก้ไขกฎหมายเพื่อให้การวินิจฉัยและการรับฟังพยานหลักฐานเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

5 ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาว่าหากให้พนักงานอัยการเข้าร่วมทำการสืบสวนสอบสวนกับพนักงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ตั้งแต่เริ่มคดีจะทำให้สำนวนการสืบสวนสอบสวนมีหลักฐานชัดเจนที่ลงโทษผู้กระทำผิดได้หรือไม่ รวมถึงปริมาณคดีการยกฟ้องคดีของศาลในคดีเลือกตั้งจะลดลงหรือไม่อย่างไรรวมถึงการพิจารณาคดีเลือกตั้งหากพิจารณาคดีโดยศาลเดียวกันและยึดสำนวนการสอบสวนของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นหลัก ผลการรับฟังพยานหลักฐานจะเปลี่ยนไปหรือไม่อย่างไร และควรจะต้องมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งทุกฉบับเพื่อให้การบังคับใช้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนในข้อกฎหมายหรือไม่อย่างไร

6. ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้จะใช้วิธีการศึกษาโดยวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary research) ซึ่งค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร บทความทางวิชาการ รายงานการวิจัยสัมมนา วิทยานิพนธ์ คำพิพากษาศาลฎีกา ศาลพิพากษาศาลฎีกา คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

7. ผลการศึกษา

จากการศึกษาข้อมูล กฎหมาย ระเบียบ ตลอดจนวิธีปฏิบัติต่าง ๆ จะเห็นว่าในการเลือกตั้งทุกครั้งที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งในระดับใดก็ตามก็ยังเกิดปัญหาการฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้ง การทุจริตการเลือกตั้ง การซื้อสิทธิขายเสียง หรือผู้สมัครใช้กลยุทธ์ใด ๆ เพื่อจูงใจให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมาลงคะแนนเลือกตน และนับวันการแข่งขันก็จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้รูปแบบการกระทำความผิดก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของการก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งแม้ว่าคณะกรรมการการเลือกตั้งซึ่งเป็นผู้ดูแลและควบคุมการเลือกตั้งในปัจจุบัน จะได้มีการบัญญัติโทษตามกฎหมายเกี่ยวกับการฝ่าฝืนการเลือกตั้งเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดให้มีความรุนแรงมากขึ้น โดยมีทั้งโทษทางอาญา โทษเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งเพื่อมิให้ผู้สมัครเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการเลือกตั้งอีก และโทษทางแพ่ง คือ การเลือกค่าเสียหายในการจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ แต่ผู้สมัครก็หาได้เกรงกลัวไม่ อะไรคือจุดอ่อนของปัญหาเหล่านี้ หรือจะเป็นเพราะกฎหมายมีข้อบกพร่อง หรือผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย ขาดความรู้ความเชี่ยวชาญ รวมทั้งอุปสรรคต่าง ๆ ที่ทำให้กฎหมายที่มีอยู่ไม่สามารถจัดปัญหาการฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้งได้ โดยมีสภาพปัญหา ดังนี้

7.1 ปัญหาและอุปสรรคในการสืบสวนสอบสวนและการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อฟ้องคดีต่อศาลโดยหากพิจารณาตามระเบียบคณะกรรมการการเลือกตั้งว่าด้วยการสืบสวนสอบสวนและวินิจฉัยชี้ขาด พ.ศ. 2554 แล้วจะเห็นว่าขั้นตอนการดำเนินการสืบสวนสอบสวนจนกระทั่งส่งคดีฟ้องต่อศาลจะเห็นว่าการทำงานเลือกตั้งมีกระบวนการยุ่งยากซับซ้อนหลายขั้นตอนรวมถึงใช้ระยะเวลาที่มากเกินไปกล่าวคือ เมื่อมีคำร้องว่ามีการกระทำความผิดกฎหมายเลือกตั้งหากผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเห็นว่าคดีมีมูลก็จะสั่งรับคำร้อง และจะแต่งตั้งคณะอนุกรรมการสืบสวนสอบสวนขึ้นมาทำหน้าที่ดำเนินการสืบสวนสอบสวนและพิจารณาสำนวนในรูปแบบองค์คณะ โดยระยะเวลาในการสืบสวนสอบสวนนั้นใช้ระยะเวลา 30 วัน และหากดำเนินการไม่แล้วเสร็จสามารถขยายระยะเวลาได้ 2 ครั้ง ๆ ละไม่เกิน 15 วัน รวมระยะเวลาทั้งหมด 50 วัน ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผลต่อการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดตามกฎหมายเลือกตั้ง เนื่องจากคณะกรรมการการเลือกตั้งจำเป็นต้องดำเนินการประกาศผลการเลือกตั้งไปก่อนตามระยะเวลาที่กฎหมาย ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นคือเมื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเข้าสู่ตำแหน่งในทางนิติบัญญัติและทางบริหารทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นแล้ว ทำให้การดำเนินคดีในชั้นศาลเป็นไปด้วยความยากลำบากโดยเฉพาะการนำพยานไปเบิกความต่อศาลเพื่อยืนยันการกระทำความผิดของบุคคลดังกล่าวเนื่องจากพยานเกรงกลัวอิทธิพล มีผลให้การหาพยานยากลำบากยิ่งขึ้นพยานไม่กล้ามาเบิกความ หรือมิฉะนั้นก็กลับคำให้การในชั้นศาล ทำให้การดำเนินการกับผู้กระทำความผิดในชั้นศาลเป็นไปด้วยความยากลำบาก นอกจากนี้ตามกฎหมายที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งทุกฉบับไม่ได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่ผู้ทำงานสืบสวนสอบสวน

เป็นพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ทำให้ไม่สามารถจับกุม ผู้กระทำความผิดตามกฎหมายเลือกตั้งได้กรณีพบการกระทำความผิดซึ่งหน้า ต้องแจ้งเจ้าหน้าที่ ตำรวจเข้าทำการจับกุม ซึ่งกว่าเจ้าหน้าที่จะมาก็ล่าช้าไม่ทันการแล้ว นอกจากนี้การที่ไม่ใช่พนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาทำให้ไม่สามารถออกหมายเรียกผู้กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายหรือพยานมาให้ถ้อยคำได้ และไม่มีมาตรการบังคับกรณีบุคคลเหล่านี้ไม่มาให้ถ้อยคำ ซึ่งแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาที่มีมาตรการบังคับกับผู้กระทำความผิด การแก้ไขปัญหาในกรณีนี้จึงควรมีการแก้ไขระยะเวลาเกี่ยวกับการสืบสวนสอบสวนให้น้อยลง โดยให้ดำเนินการให้แล้วเสร็จก่อนประกาศผลการเลือกตั้ง เพราะหากประกาศผลการเลือกตั้งและผู้กระทำความผิดเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองแล้ว การดำเนินคดีจะเป็นไปด้วยความยากลำบาก นอกจากนี้ควรมีการแก้ไขพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งให้เจ้าหน้าที่ผู้ทำการสืบสวนสอบสวนเป็นสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อให้สามารถใช้มาตรการบังคับทางอาญาได้ด้วย

7.2 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดโดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจฟ้องร้องคดี ความผิดตามกฎหมายเลือกตั้งเป็นความผิดที่มีโทษทางอาญาซึ่งตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2550 มาตรา 21 กำหนดให้คณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และในการดำเนินคดีในศาลอาจมอบหมายให้อัยการดำเนินการแทนได้ซึ่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กำหนดให้พนักงานอัยการต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์แห่งการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง หากคณะกรรมการการเลือกตั้งร้องขอ ซึ่งในทางปฏิบัตินั้นพนักงานอัยการจะยื่นฟ้องคดีอาญาและคดีแพ่งภายหลังที่คณะกรรมการการเลือกตั้งได้มีมติให้ดำเนินคดีกับผู้สมัครและได้ร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนแล้ว โดยในการดำเนินคดีจะใช้สำนวนการสอบสวนของเจ้าหน้าที่สืบสวนสอบสวนของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นหลัก พนักงานอัยการจึงไม่ใช่ผู้สัมผัสคดีและทราบข้อเท็จจริงตั้งแต่ต้น รวมทั้งคดีเลือกตั้งนั้นจะลงโทษผู้กระทำความผิดได้ต้องมีหลักฐานที่แน่นหนาเพียงพอทำให้คดีส่วนใหญ่ที่ยื่นฟ้องต่อศาลศาลสั่งยกฟ้อง ซึ่งกรณีนี้แตกต่างจากพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 ที่กำหนดให้พนักงานอัยการเข้าร่วมทำการสอบสวนกับเจ้าหน้าที่ของกรมสอบสวนคดีพิเศษด้วย ซึ่งความผิดในคดีเลือกตั้งก็ก่อให้เกิดความเสียหายต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และก่อให้เกิดความเสียหายต่อรัฐด้วย จึงเห็นควรมีความจำเป็นที่จะให้พนักงานอัยการเข้าร่วมทำการสอบสวนในคดีความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งด้วย

7.3 ปัญหาเกี่ยวกับพยานหลักฐานในคดีความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งเป็นคดีที่ทำพยานหลักฐานเพื่อมาดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดได้ยาก แตกต่างจากคดีอาญา เนื่องจากการทุจริตในการเลือกตั้งจะดำเนินการกันอย่างเป็นระบบบางวิธีจะไม่สามารถทำได้ ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยเลือกตั้งหรือเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น จึงไม่มีพยานหลักฐานใด ๆ เลยในการซื้อขายเสียงนั้นกฎหมายระบุว่าทั้งผู้ให้และผู้รับต่างก็มีความผิดแต่

หากผู้รับแจ้งต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งภายในระยะเวลาที่กำหนดจึงจะไม่เป็นความผิด ดังนั้น ในการกระทำความผิดกฎหมายเลือกตั้งจึงมีเพียงผู้ให้และผู้รับเท่านั้นที่รู้เห็นกันไม่มีหลักฐานอะไร จะมีก็แต่ผู้รับเท่านั้นที่จะเป็นพยานได้ว่าได้รับจริงการที่จะต้องมาแจ้งต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งจึงเป็นเรื่องยาก และหากมีการดำเนินคดีก็ต้องไปเป็นพยานในศาลอีกส่งผลให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิต ดังนั้น การแสวงหาความร่วมมือในความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งควรมี การกำหนดรางวัลให้ผู้แจ้งเบาะการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้ง หรือสินบนนำจับ

7.4. ปัญหาการพิจารณาคดีของศาลเนื่องจากศาลใช้ดุลพินิจโดยอิสระในการพิจารณาคดีทำให้การวินิจฉัยไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน การแก้ไขปัญหานี้จึงควรกำหนดให้การพิจารณาคดีเป็นการพิจารณาโดยระบบศาลชั้นเดียว เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปในแนวทางเดียวกัน และทำให้ระยะเวลาการดำเนินคดีน้อยลง

สำหรับความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งในกฎหมายต่างประเทศ ที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษา มานั้น พบว่าในประเทศเยอรมนีและอินโดนีเซียได้กำหนดเป็นความผิดอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาและผู้มีอำนาจดำเนินคดีคือพนักงานอัยการ ส่วนในประเทศเกาหลีนั้นกำหนดให้ความผิดเกี่ยวกับกฎหมายเลือกตั้งอยู่ในกฎหมายเลือกตั้ง แต่ให้พนักงานอัยการเป็นผู้ดำเนินคดี และออกหมายเรียกพยานหลักฐานต่างๆ ส่วนพนักงานสอบสวนทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือพนักงานอัยการเท่านั้น โดยการนำมาปรับใช้นั้นผู้เขียนเห็นว่าการกำหนดข้อห้ามและโทษกำหนดไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งนั้นมีความเหมาะสมแล้ว แต่ควรให้พนักงานอัยการเข้ามามีบทบาทในคดีเลือกตั้งมากขึ้น โดยควรเข้ามาร่วมทำการสอบสวน เช่นเดียวกับที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ การสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 ทั้งนี้ อาจไม่จำเป็นต้องเข้ามาดำเนินการเองทุกคดี อาจจะเข้ามาดำเนินการเฉพาะคดีที่เห็นว่ามีความสำคัญก็ได้

8. อภิปรายสรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งฉบับต่างๆ ได้กำหนดไว้ไม่ครอบคลุมและยังมีข้อบกพร่องในหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2550 และพระราชบัญญัติ การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2545 โดยผู้ศึกษาได้พบประเด็นที่ น่าสนใจจึงนำมาอภิปรายสรุปผลการศึกษา โดยในพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งไม่มี บทบัญญัติในเรื่องต่างๆ ดังนี้

8.1 ไม่มีบทบัญญัติในเรื่องให้พนักงานสืบสวนสอบสวนของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังเช่น พระราชบัญญัติอื่นๆ กำหนดไว้ ทำให้ในการดำเนินการสืบสวนสอบสวนความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ไม่สามารถใช้มาตรการบังคับทางอาญาได้

8.2 ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการให้พนักงานอัยการเข้าร่วมสอบสวนเช่นเดียวกับการสอบสวนคดีพิเศษ

8.3 ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการพิจารณาคัดเลือกตั้งของศาล โดยให้ยึดสำนวนการสืบสวนสอบสวนของพนักงานสืบสวนสอบสวนของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นหลัก ทำให้ศาลใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวาง และก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ และในการคดีฟ้องขอให้มีการเลือกตั้งใหม่ ไม่มีบทบัญญัติให้ศาลวินิจฉัยชี้ขาดการฟ้องเรียกค่าเสียหายในคดีเลือกตั้งไปนคราวเดียว ทำให้ต้องแยกฟ้องเป็นหลายคดี

8.4 ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองพยานในคดีเลือกตั้งและการกันบุคคลเป็นพยาน ทำให้การพิจารณาเลือกตั้งไม่มีประสิทธิภาพ และไม่มีพยานหลักฐานในการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด

8.5 ไม่มีบทบัญญัติให้ศาลมีอำนาจสั่งจ่ายเงินสินบนนำจับแก่ผู้นำจับหรือผู้ซื้อข่อง เพื่อจูงใจให้บุคคลที่พบเห็นการกระทำความผิดให้ความร่วมมือหรือช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการกับผู้กระทำความผิดฝ่าฝืนกฎหมาย

8.6 โทษเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งสำหรับผู้กระทำความผิดในกฎหมายเลือกตั้งน้อยเกินไปทำให้ผู้กระทำความผิดไม่เกิดความเกรงกลัว

9. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า ในบังคับใช้กฎหมายกับผู้กระทำความผิดกฎหมายเลือกตั้งไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เป็นเป็นผลมาจากกฎหมายบัญญัติไว้ไม่ครอบคลุม หรือมีช่องว่าง ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้สมัครอาศัยช่องว่างของกฎหมายในการฝ่าฝืนกฎหมาย รวมทั้งเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายก็ขาดเครื่องมือที่จะเป็นมาตรการบังคับกับผู้กระทำผิด หรืออำนาจที่หน้าที่กฎหมายได้กำหนดไว้ไม่ครอบคลุม ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนะ ดังนี้

9.1 แก้ไขโดยเพิ่มเติมอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง บุคคลหรือคณะบุคคลที่คณะกรรมการการเลือกตั้งแต่งตั้งขึ้น โดยให้พนักงานสืบสวนสอบสวนของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อให้สามารถออกมาตรการบังคับได้เช่นเดียวกับคดีอาญา

9.2 เพิ่มหลักการใหม่เกี่ยวกับการสอบสวนคดีเลือกตั้งให้พนักงานอัยการเข้าร่วมสอบสวนด้วย

9.3 เพิ่มหลักการใหม่เกี่ยวกับการพิจารณาคัดเลือกตั้งของศาลเพื่อให้พิจารณาเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยให้ยึดสำนวนการสืบสวนสอบสวนของพนักงานสืบสวนสอบสวนของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นเกณฑ์ และในการคดีฟ้องขอให้มีการเลือกตั้งใหม่ ให้ศาลวินิจฉัยชี้ขาดการฟ้องเรียกค่าเสียหายในคดีเลือกตั้ง เพื่อให้การพิจารณาแล้วเสร็จในคราวเดียวกัน ไม่ต้องแยกฟ้องเป็นอีกคดี

9.4 เพิ่มหลักการใหม่เกี่ยวกับการคุ้มครองพยานในคดีเลือกตั้งและการกันบุคคลเป็นพยาน เพื่อให้การพิจารณาคดีเลือกตั้งมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเพิ่มความคุ้มครองพยานที่ให้การเพื่อให้เกิดความร่วมมือมากยิ่งขึ้น

9.5 เพิ่มหลักการใหม่ให้ศาลมีอำนาจสั่งจ่ายเงินสินบนนำจับแก่ผู้นำจับหรือผู้ชื้องเพื่อจูงใจให้บุคคลที่พบเห็นการกระทำความผิดให้ความร่วมมือหรือช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการกับผู้กระทำความผิดฝ่าฝืนกฎหมายมากยิ่งขึ้น

9.6 เพิ่มโทษผู้กระทำความผิดตามกฎหมายเลือกตั้งให้มากขึ้น เพื่อเป็นการยับยั้งหรือข่มขู่มิให้ผู้กระทำความผิดให้เกิดความเกรงกลัว รวมทั้งเป็นการป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการเลือกตั้งได้

บรรณานุกรม

- คณิต ณ นคร. (2555). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน.
- คณิต ณ นคร. (2555). กฎหมายอาญาภาคทั่วไป (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: วิทยุชน.
- ชาติ ชัยเดชสุริยะ และมานิตย์ จุมปา .(2541). รัฐธรรมนูญของเรา กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม.
- ณรงค์ ไชหาญ. (2552). หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 10).
- บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. (2535).คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ: รัฐธรรมนูญเยอรมัน กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.
- ไพฑูรย์ บุญวัฒน์. ระบบการเลือกตั้งที่ลดการซื้อเสียงและให้โอกาสคนด้อยสมัครรับเลือกตั้งเพื่อทดแทนระบบการเลือกตั้งที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ธานี วรรกัทธิ์. (2558) .หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตามแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : วิทยุชน.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2543). ระบบการเลือกตั้งของไทย .กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. คู่มือความผิดและโทษตามกฎหมาย. ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์.
- อุดม รัฐอมฤต.(2548). บทบาทของอัยการในมุมมองของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์, โดยทุนสนับสนุนการวิจัยของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุทัย อาภิเวช. (2555) . คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 3 การสอบสวน มาตรการบังคับในคดีอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 2). ห้างหุ้นส่วนจำกัด วิ.เจ.พรินติ้ง.

อำนาจ เนตยสุภา.รวินท์ชัย ภัวตรภักดี .ธีรัช ลิ้มปภยารยะ.(2559). คำอธิบายกฎหมายว่าด้วยองค์กร
อัยการและพนักงานอัยการ (พิมพ์ครั้งที่ 6 แก้ไขเพิ่มเติม) กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

ชาติ ชัยเดชสุริยะ: “สารานุกรมฉบับสรุปความองค์กรอัยการใน 195 ประเทศ” เผยแพร่ใน website
สำนักงานอัยการสูงสุด www.ago.go.th

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ รายงานวิจัย เรื่อง คณะกรรมการการเลือกตั้ง นนทบุรี
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

THE AMAZING RACE PRINCIPLES OF DEMOCRACY Form “Democracy for All,” Street
Law, Inc: <http://www.streetlaw.org/democlesson.html> บทความออนไลน์

ชัยยุทธ เตชะกุลปราณี.(2542) .ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายเลือกตั้ง : ศึกษาเฉพาะกรณีการป้องกัน
และปราบปรามการซื้อสิทธิขายเสียง.(วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต) กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัย

ศุภณัฐ ชูลาก (2556).บทบาทพนักงานอัยการในการสอบสวนคดีอาญา : ศึกษาเฉพาะกรณีการ
สอบสวนคดีความผิดนอกราชอาณาจักร. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต)
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

สพิมลเพ็ญ ทหารแก้ว(2543) .รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 : ในการเลือกตั้ง
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระบบสัดส่วนตามบัญชีรายชื่อผู้สมัครของพรรคการเมือง.
(วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต) กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง

สุทธิชัย หล่อตระกูล (2545).มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองพยานเกี่ยวกับความผิดการ
เลือกตั้ง. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต) กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ความเห็นและข้อเสนอแนะ ของด้านกิจการสืบสวนสอบสวนและวินิจฉัย เรื่อง การสืบสวน
สอบสวนและวินิจฉัย : สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง 14 ตุลาคม 2558

รายงานการประชุมและสังเกตการณ์การเลือกตั้งประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ระหว่าง
วันที่ 5-10 กรกฎาคม 2552 : สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

รายงานการศึกษาดูงานการเลือกตั้ง ณ สาธารณรัฐเกาหลี ระหว่างวันที่ 9-14 ตุลาคม 2555:
สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

สรุปผลการประชุมเชิงวิชาการ เรื่อง การดำเนินคดีเลือกตั้งการประชุมเชิงปฏิบัติการ
คณะอนุกรรมการวินิจฉัยคำร้องและปัญหาหรือข้อโต้แย้ง และการประชุมเชิงวิชาการ
เรื่อง การดำเนินคดีเลือกตั้งระดับภูมิภาค ด้านกิจการสืบสวนสอบสวนและวินิจฉัย : สำนักงาน
คณะกรรมการการเลือกตั้ง

เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ ร่าง พระราชบัญญัติการเลือกตั้ง
สมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น (ฉบับที่ ..) พ.ศ.วันพฤหัสบดีที่ 25
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 เวลา 08.30 – 16.30 น ณ ห้องประชุม 704 : สำนักงาน
คณะกรรมการการเลือกตั้ง